

Om å finne og miste seg selv i en annen

Line Indrevoll Stånicke

Close er en inderlig og rørende fortelling om utvikling og brudd i et nært vennskap, og om å bli voksen.

Røpealarm: Essayet avslører sentrale deler av filmens innhold.

Filmen *Close* (2022), regissert av Lukas Dhont fra Belgia, skildrer vennskapet mellom 13-åringene Remi og Leo, og hvordan det utvikler seg gjennom de første årene av ungdomsalderen. Det er en visuelt flott film med landskapsskildringer, åkere og blomsterenger og nydelige nærbilder av samspillet mellom guttene. Et hovedtema er hvor vakkert, nært, sensitivt og genuint vennskap kan være, men også hvor hjerteskjærende, dramatisk og smertefullt et vennsapsbrudd kan bli. Vi ser ytterpunktene ved det å leve og å være nær – det gode og nærende, men også det hemmende og utfordrende. Filmen handler om hvor sammenvevd vi er med andre mennesker. Så avhengige og skjøre vi kan være uten en annen – en annen som ser, kjenner og deler verden med meg. Og samtidig hvordan vi må søke løsrivelse, individualitet og autonomi. Midtveis i filmen gjør Remi slutt på livet sitt – han klarer ikke å leve videre. Resten av filmen skildrer hvor uvirkelig og ufattelig dette er for alle rundt. Hvordan kan vi forstå det som utspiller seg?

Vennskap – nærhet og relasjoners skjørhet

Da jeg så filmen for første gang, ble jeg oppslukt av skildringen av relasjonen mellom guttene som får en brå og dramatisk slutt. Remi og Leo er fortrolige, trygge på hverandre og deler en lekenhet og sanselighet. Vi ser hvordan de leker, hvor lett fantasiene kommer, og hvor lett de flyter inn i en kreativ historie. Guttene har fortsatt kontakt med den barnlige leken som kan komme i bakgrunnen i overgangen til ungdomstiden. I leken blir de angrepet, de må gjemme seg og kjempe mot ytre farer.

Vi ser også at guttene sover hos hverandre, og mest hos Remi får vi inntrykk av. Remi strever med å sovne. Han spiller klarinett, men virker redd for å prestere. Kanskje er han både perfektjonist og ambisiøs – han presser seg. Når han skal gi slipp og sove, trenger han Leo for å hengi seg til søvnen. Leo forteller eventyr og hjelper Remi med å puste rolig. Å sovne handler om å gi slipp på kontroll. Leo holder Remi så han kan falle til ro. Med Leo er Remi trygg. Senere i filmen ser vi at Leo har en nærhet til sin storebror som han selv kan søke til for å få sove, få trygghet eller gjenvinne ro når han er sint og lei seg, mens hos Remi er det Leo som er stor. Samtidig kan vi få inntrykk av at Remi åpner for det sårbare og sanselige for Leo gjennom musikken.

Når Remi og Leo begynner på ungdomsskolen, er det med en samstemthet de inntar skolegården. I en slik grad at noen jenter spør om de er kjærestere. Det er som om spørsmålet kommer som lyn fra klar himmel og bryter symbiosen mellom dem. Kanskje spesielt for Leo. Leo drar hjem, og mor spør hvordan første skoledag har vært. «Det gikk bra», sier Leo. Det sier noe om hvor vanskelig det er å dele, og for foreldre – hvor mye de enn vil – å få vite hvordan ungdommene har det. De vil være store og klare seg selv.

Skildringen av det nære og sårbare i vennskapet, viser oss hvor avhengige vi er av en annen

Det er som om spørsmålet om guttene er kjærester setter i gang en kaskade av utviklingstemaer for Leo: identitet, kjønn, seksualitet, legning, kjenne sin styrke, romme sin sårbarhet og sitt sinn. For Leo er det som om spørsmålet om de er kjærester utløser et behov for å utforske på egen hånd, en løsrivelse som blir fatal for Remi. Leo begynner å sitte sammen med andre, han tar ikke følge lenger, sykler tidligere til skolen og begynner på ishockey. Remis reaksjoner vitner om en opplevelse av smertefull avvisning. Først avviser han selv Leo, men så kommer en økende erkjennelse av at Leo velger han vekk. Leken, fantasiene og nærheten de har delt, «virker» ikke lenger. Grensen mellom fantasi og realitet er skjør og avhengig av trygghet.

Vi føler smerten og frustrasjonen til Remi i sviket fra vennen. Hvordan kunne Leo svikte? Kjærestespørsmålet fra jentene kan vitne om smale kategorier å utvikle seg i for guttene i ungdomsalderen. Deres fysiske nærhet tolkes som at de er kjærester. Det er lite aksept for at guttene deler en varme, fortrolighet og sensitivitet som også gjør at de kan lene hodet på den andres skulder. Vi kan også lure på om spørsmålet fra jentene satte i gang en selvbevissthet og selvkritikk der nærhet blir skambelagt. Om skammen er knyttet til en gryende bevissthet om egen legning forblir uklart i filmen, og kanskje er det et poeng at vi skal bli værende i spørsmålene. På den måten viser filmen hvor utfordrende en kategorisering av kjønn og legning kan være, og hvor sterk skam og selvkritikk som kan vekkes ved fordømmelse fra andre. Opplevelse av fordømmelse fra flokken, det å miste nærheten; ensomheten synes altoverskyggende for Remi. Det virker ikke som han finner nye venner så lett.

Skildringen av det nære og sårbare i vennskapet, viser oss hvor avhengige vi er av en annen, men også hvor skjøre relasjoner er. Helt fra vi er i mors mage er vi avhengige av omsorg, støtte og av at den andre forsøker å forstå behovene våre. Noe settes ord på. Noe forblir nonverbalt, men kan likevel skape en opplevelse av å bli holdt, tålt og anerkjent. I møte med den andre kan mitt indre bli tydelig for meg – hva den andre ser og anerkjenner – det kan bli noe jeg tolererer som meg selv.

For barnet er foreldrene de sentrale for å dekke behov og for å utforske og lære om seg selv og andre. Men for den gryende ungdommen vendes oppmerksomheten mot venner og jevnaldrende, slik vi ser hos Remi og Leo. I ungdomstiden er venner som et mellomområde for utforskning av identitet – gjennom å lære problemløsning, leke og gjøre ting sammen (Stänicke et al., 2019). Ikke for uavhengighet eller total løsrivelse, men for å utvikle en mer relasjonell gjensidighet også med sine foreldre. Foreldre har ikke lenger svaret på alt, har ikke skyld i alt som er galt, og har sine styrker og svakheter. Vi er fortsatt avhengige som voksne. Men brytningen med foreldre kan bli kraftig for å utforske selvstendighet, individualitet og autonomi – grenser må testes for å finne seg selv. Med det Remi og Leo har i bagasjen fra tidligere relasjoner, kan de fortsette utforskningen av seg selv og andre, av grensene mellom meg og ikke meg, og overgangen mellom den indre og ytre verden – i relasjonen til hverandre. Kanskje har båndet mellom Remi og Leo vært så sterkt at det har tatt noe av brodden for adskillelsen fra foreldrene? Det er som om Leos brudd med Remi får kvaliteter av en opposisjon. Han velger for eksempel venner som tilsynelatende har andre interesseområder enn Remi, som ishockey, fotball og gaming. Selv om Leo inviterer Remi med, blir det ikke en reell mulighet for Remi å koble seg på.

For å utvikle selvfølelse og identitet trenger vi å utforske og bli mer fortrolig med alle sider og motsetninger i oss selv

Må Leo bryte, distansere seg og adskille seg fra Remi fordi han ikke får være hele seg? Det å være nær handler om å tåle at den andre er en annen – en som er annerledes. Leo kjenner draging mot det fysiske sterke, det å være i bevegelse og styrken i kroppen. Eller han søker en forskjellighet fra

Remi for å skjule sider ved seg selv. Uansett forholder de seg veldig forskjellig til kjærestespørsmålet. Kan vennskapet tåle ulikhetene deres? For å utvikle selvfølelse og identitet trenger vi å utforske og bli mer fortrolig med alle sider og motsetninger i oss selv – være sårbar og sterk, liten og stor, sjelelig og kroppslig, sinna og trist, det å ta plass og være i bakgrunnen. Modenhet handler om å tåle motsetningene. Kanskje kan tapet og sviket åpne en avgrunn i Remi, en avgrunn han selv holder unna når Leo er i hans verden.

Når det stormer

Jeg undrer meg over hvorfor det må ende slik det ender. Ungdomstiden er smertefull for mange. Jeg har jobbet med ungdom i klinikk og kjenner til mange slike tilfeller av vennsbrudd i overgang til ungdomsskolen. Den ene føler seg sviktet, og den andre går videre med nye venner. Mange skifter venner i løpet av ungdomsskolen – det er et kjennetegn ved å være ungdom – å skifte interesser eller bli veldig oppslukt av noe nytt her og nå. Over en kort periode kan ungdommen bevege seg fra å være for noe til å bli veldig i opposisjon til det samme. Det er slik ungdom utforsker sosiale roller, normer og – vi kan si – utkantene av seg selv. Bevegelser og transformasjon er også sentralt i ungdomstiden, og de følelsesmessige, kroppslige, kognitive og sosiale endringene kan absolutt være overveldende (Stänicke, 2019). Det er vanskelig for ungdommen å se at det går over, og at det er en vei ut av stormen. Mange ungdommer kan forsøke å skade seg selv, fortelle om opptatthet av eksistensielle tema og tanker om selvmord, men de færreste tar livet sitt.

Kan vi se noen særlige tegn på sårbarhet hos Remi? Tristheten og sorgen over avvísningen er åpenbart fullstendig overveldende. Vi ser at Remi er engstelig og prestasjonsorientert. Kontakten med foreldrene virker rimelig god nok. Kan spørsmål om legning være tyngende? Er det utslagsgivende for at han vil ende livet sitt?

For å forstå en sammensatt handling som et selvmord, trenger vi kunnskap fra ulike fagfelt og flere perspektiv (for oversikt se Klonsky, 2016; O'Connor & Nock, 2014). Hvis vi ser nærmere på enkelte psykologiske modeller, er Joiners (2005) interpersonlige teori et sentralt bidrag som kan gi en forståelse av grunnen til at selvmord blir en aktuell handling for noen. Teorien fremhever betydningen av å miste tilhørighet, en følelse av å være en byrde, tilgang på metode, og en tilvenning til skade og smerte over tid. I filmen er det spesielt smertefullt å se hvordan Remi mister kontakten med Leo, og at han ikke etablerer nye vennskap på den nye skolen. Vi kan leve oss inn i hvordan skolegårdsscenene der Remi står i utkanten av guttegjengingen Leo er en del av, kan fremkalle et negativt selvbilde fylt av frustrasjon, utenforskap og skam. Vi ser også at moren til Remi er svært opptatt av at han ikke skal låse seg inne på badet. Det er uklart hvorfor, og det er som om Leo og moren er samstemte om at de må passe ekstra på Remi. Hvis det er slik at Remi også har kjent seg som en byrde for Leo eller for moren, kan motivasjonen for handlingen gi mening i lys av Joiners teori.

Baumeister (1990) har tidligere utdypet en nedadgående spiral forut for et selvmord der den ytre vanskelige livssituasjonen tilskrives et negativt selvbilde. Hvis alternative handlingsstrategier mangler og tunnelsynet blir for overhengende, blir selvmordet den eneste mulighet for «escape» og likevel bevare et psykologisk selv. I et slik perspektiv kan selvmordet være en slags selvbeskyttelse, selv om handlingen er endelig og fatal.

Et annet interessant perspektiv i denne sammenhengen er Edvin Shneidmans (1993) teori om at selvmordet er et svar på en psykisk smerte – *psychache*. Han relaterer selvmordstanker og selvmordsforsøk til manglende realisering av presserende indre psykologiske behov – behov for hjelp og tilhørighet, behov for prestasjon og orden, behovet for aksept, samt behov for en nærende relasjon.

Selv mordet forstås som en løsning på både en *indre* og *ytre* krisetilstand. Den psykologiske smerten betraktes som et resultat av en langvarig og altoverskyggende individuell opplevelse av negative følelser som redsel, skam, angst, avvisning, trussel, skyldfølelse og tristhet fordi de grunnleggende behovene ikke blir dekket. Reduseres smerten, minker også motivet for selvmord. For Remi kan vi se hvordan han opplever avvist kjærlighet, tap av kontroll og hjelpeløshet, et truet selv bilde av skamfullhet, men også hvordan en nærrende relasjon er tapt.

Hvis vi skal forfølge en tenkning om hvordan selvmordet kan gis mening ut ifra Remis indre verden, så skrev Freud (1917) i *Mourning and Melancholia* om hvordan tapet av et kjærlighetsobjekt kan vekke en tilfrosset, melankolsk tilstand annerledes enn aktiv sorg. Kjærligheten til den som dør eller som det blir et brudd med, hindrer sorgen. Sinnet over å bli forlatt gir opphav til skyld som ikke kan uttrykkes og dermed rettes mot en selv. Vi ser kimen til begrepet om objektrelasjon i *Mourning and Melancholia* – våre handlinger kan forstås ikke bare av en *ytre verden* og relasjoner, men også av hvordan de er internalisert i fantasier og relasjonsforventninger i en *indre verden*. For Remi blir selvkritikken total; han retter sinnet mot seg selv – kanskje for å beskytte det gode bildet av Leo som han er avhengig av i sitt indre. Han gir opp å konfrontere Leo. Han kjenner at han har tapt. Han vil at det skal være som før, men Leo vil videre. Kan vi forstå hans selvmord ved at han retter sinnet mot seg selv, og gjør det slutt?

Karl Menninger (1933) arbeidet videre med Freuds hypotese om selvmordet som et aggressivt angrep mot en selv. Han skrev i boken *Man against himself* at selvmordet er knyttet til *et ønske om å bli drept* – det eneste som føles riktig i en gitt situasjon er selvstraff med døden til følge på grunn av uanstendig tankeinnhold. Hvis vi bruker tenkningen for å forstå Remi, må vi ha med oss et perspektiv på at handlingen står til en indre verden der Leo har vært viktig. Kan vi tenke oss at han har et ønske om å bli drept – at han retter sinnet mot seg selv for skamfull seksualitet, eller som straff for aggressive impulser, istedenfor å angripe Leo? Kan vi også tenke at han kjenner Leos avvisning som et slag, en aggresjon med dødelig effekt? Han tåler ikke avvisningen og handler ut Leos avvisning som en reell og konkret avvisning av hele seg som person. For Remi er det ikke deler av han som avvises, men hele han. Hele han må vekke.

Menninger (1933) mente det må være enda et ønske til stede – *et ønske om å drepe*. Dette knyttet han til et ønske om å ramme en nær person, og kanskje flere nære, slik at de kan kjenne på egen kropp hvor smertefullt livet er. Vi som ser filmen, kjenner også på Remis smerte. Filmene som kunstuttrykk åpner en kanal inn til våre egne følelser. Følelser kan smitte, men relasjonelt kan vi derfor også være bærere av andres strev. Remi hadde mistet Leo som en viktig kontakt og bærer. I det vanskelige klarte han ikke å være alene. Selvmordet rammer fatalt både den enkelte og alle rundt. Kan vi forstå handlingen som at han hvis han dreper seg selv, dreper han også Leo i sitt indre? Hvis han dør, så dør også Leo? Ikke vet jeg om valget av navnet Remi viser til «remis», som at noe avsluttes og blir uavgjort ved handlingen. Vi ser hvor frustrert og sint Remi blir over avvisningen, men i en slåsskamp mellom dem på skolen holdes de fra hverandre. Sinnet må kanskje likevel få komme til utløp, og om enn ikke direkte og tydelig overfor den han føler seg sveket av, så kan den fatale handlingen kjennes som om han rammer dem han er nær og avhengig av.

Til sist, skrev Menninger (1933), må det være *et ønske om å dø*. Han knyttet dødsønsket til dødsdrift og selvdestruktive krefter i menneskets natur. Vi kan kanskje relatere det til Remi ved å tenke at det er noe i han som ga etter. De fleste vil ikke klare det å *ikke* velge livet. Samtidig kan vi ha i mente hvordan Camus (1942) skrev at det eneste spørsmålet vi må finne ut av i livet, er *hvorfor* vi ikke tar livet vårt. Det er da vi finner meningen og essensen av vår eksistens. Det vonde for en person som kjenner selvmordstanker, er at det er så vanskelig å finne noe å leve for: alt kjennes nytteløst,

håpløst og meningsløst. Kanskje det som tidligere ga mening og glede ikke gir det samme lenger, eller personen eller kilden er tapt. Det å gjenfinne glede og mening, reorientere seg og kanskje også akseptere det tragiske som en del av livet, kan være svært utfordrende og likevel helt essensielt for å ville leve videre.

Sorg og skyldfølelse

Da jeg så filmen for andre gang, ble jeg mer slått av Leos sorg og bearbeiding av tapet, og ikke minst hvordan han skulle forstå vennens selvmord og hvilken rolle han selv hadde. Hans skyldfølelse er enorm. På ishockeybanen presser han seg fysisk for å prestere, og kanskje også for å kjenne smerte. Han kaster seg inn i vantet, faller og presser seg opp igjen. Han gir seg ikke. Kanskje for å holde dårlig samvittighet og skyldfølelse borte. Han herjer med kroppen sin, som en selvstraff. Eller han prøver å finne sin egen måte å eie sin sårbarhet og å være skadet på. Han er sterk og likevel fanget i et indre drama – som en løve i bur. Eller som en gutt som begynner å kjenne sin styrke, og strever med å utvikle et selvbylde av å også være sårbar og følsom. Kanskje blir det ekstra vanskelig å integrere sårbarhet i en ungdomskultur der sensitivitet får liten plass i mannsrollen. Med Remi har han kunnet være i det sårbare, men han må finne sin egen måte å kjenne og tåle sårbarhet alene. Det er vondt. Først når han brekker armen, kan han gråte og sørge.

Jeg ble også mer oppmerksom på relasjonen mellom Leo og Remis mor. Vi ser mindre til Remis far og Leos foreldre, men det er ikke et direkte påfallende fravær. Samtidig er Remis mor tydelig i forgrunnen. Vi ser i starten av filmen at hun sier tøyseende til guttene at Leo heller skulle vært hennes sønn fordi han er mer oppvartende. Vi kan få inntrykk av at det er en spesiell kontakt mellom Leo og Remis mor, og scenen kan kanskje vise til noe potensielt grenseoverskridende. Samtidig har kanskje hele filmen et utgangspunkt i Leos perspektiv – at det er hans opplevelse av samspillet med moren som vi ser. Ser vi scener som vekker Leos gryende oppmerksomhet mot kvinnen og begjær?

Også etter at Remi har gått bort, oppsøker Leo vennens mor. Nå handler det om å nærme seg det vonde i sorgen, dele minner, forsøke å forstå det uforståelige. Til slutt prøver Leo å formidle sin enorme skyldfølelse, og bekjenner at han skjøv vennen bort. Først møter moren han med fordømmelse og ber ham gå vekk. Leo løper inn i skogen, barrikaderer seg med en trestokk for å beskytte seg – som om han forventer at moren skal angripe, men hun finner han og det blir en slags forsoning. Det er som om filmen viser prosessene i et sorgarbeid, hvordan hverdagen kommer sakte, men sikkert tilbake, og hvordan sortering av egen skyldfølelse er viktig for å kunne gå videre. Moren får en terapeutisk funksjon som bidrar til prosessen, samtidig som hun er overveldet av sorg selv.

Vi er ikke ansvarlige for en annens liv, men vi er i hverandres liv

Filmene skildrer Leos overgang til å bli ung voksen på mange ulike måter. Han begynner å arbeide på gården, blir skitten på hendene og drikker kaffe. Kanskje kan Remis dødsfall uttrykke at det barnlige eller noe i Leo må fornektes? Samtidig er det å finne balansen mellom det barnlige og det voksne, sårbarhet og styrke, avhengighet og autonomi i en mer helhetlig og integrert identitet en gjennomgående utfordring i livet. Barnet i oss kan vi fortsatt ha kontakt med som voksne – i forventningene, følelsene og fantasiene våre ligger spor fra fortiden. I de sterkeste følelsene kan vår forståelse av oss selv og andre kollapse – vi kan utagere den psykiske smerten rått, uten psykisk bearbeiding, og kan komme til å skade oss selv eller andre.

Grunnleggende behov, følelser og ønsker kan vekke skam eller redsel for fordømmelse og avvisning. Både som barn, ungdom og voksen kan vi trenge en annen for å bli kjent med, være nær og tåle oss selv. Men nærhet kan gjøre oss sårbare, skjøre og avhengige. Kjenner vi oss *for* avhengige kan det bli for lite rom til å utforske og tåle seg selv. Vi kan miste oss i den andre. Og blir vi for selvtilstrekkelige, uavhengige individualister kan vi miste kontakten med vår egen sårbarhet. Filmen kan minne oss på at vi selv må tørre å åpne opp og hengi oss. Tåler vi at den andre er annerledes? Blir vi redde for å miste oss selv i den andre? Vi er ikke ansvarlige for en annens liv, men vi er i hverandres liv.

Merknad: Teksten er en bearbeiding av foredraget «Close – om å finne og miste seg selv i en annen» holdt på Cinemateket 14.06.23, og integrerer enkelte tema fra diskusjonen med publikum etter filmen.

Referanser

- Baumeister, R.F. (1990). Suicide as escape from self. *Psychological Review*, 97(1), 90–113. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.97.1.90>
- Camus, A. (1994/1942). *Myten om Sisyfos*. Cappelens upopulære skrifter.
- Freud, S. (1917). *Mourning and Melancholia*. Standard Edition, 14, 237–258. The Hogarth Press.
- Joiner, T.E. (2005). *Why people die by suicide*. Harvard University Press
- Klonsky, E.D., May, A.M. & Saffer, B.Y (2016). Suicide, suicide attempts, and suicide ideation. *Annual Review of Clinical Psychology*, 12, 307–330. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-021815-093204>
- Menninger, K.A. (1933). Psychoanalytic aspects of suicide. *International Journal of Psychoanalysis*, 14, 376–390.
- O'Connor, R.C. & Nock, M.K. (2014). The psychology of suicidal behaviour. *The Lancet Psychiatry*, 1(1), 75–85. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(14\)70222-6](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(14)70222-6)
- Shneidman, E. S. (1993). *Suicide as psychache: A clinical approach to self-destructive behavior*. Jason Aronson.
- Stänicke, L.I. (2019). Ungdomstid som utviklingsfase. I L.R. Øhlckers, O. Heradstveit & L. Strand (Red.). *Ungdom og psykisk helse*. Fagbokforlaget.